

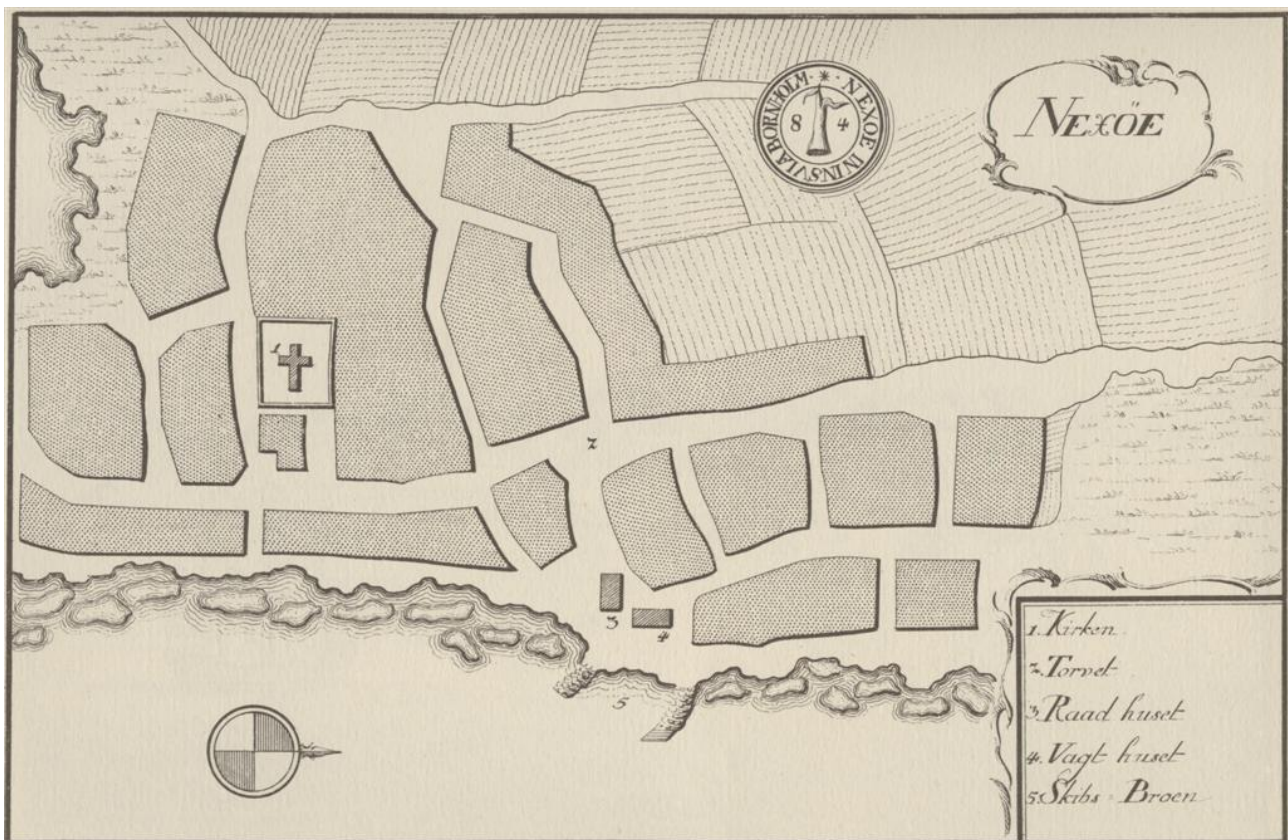
Nexøe.

Navnet af Nexøe mene nogle skal være det samme som Næst-Søe, siden den ligger tet ved en stor fersk Søe, som er Stadens Indbyggere til temmelig Nytte og Fordeel, i sær formedelst den Overflødighed af Giedder, som i Februarii Maaned fanges i dens Udløb imod Havet; (164)

TAV. XXII og XXIII. Paa TAV XXII har jeg forestillet Byen i Grund-Tegning, og paa TAB. XXIII i Prospect, og seer man af denne sidste Aftegning, hvor forunderlig og selsom Naturen har dannet de Klipper som ligge omkring ved Søens og Byens Havn, da de ret ligge som Skifte- eller Lav-viis, en paa anden, disse Klipper er det, hvorom jeg tilforne har talet, at Stenene af Naturen have en besynderlig Farve, nemlig rødtribet, og Striberne saa nette og accurate, at Stenene virkelig seer ud, som det slags Tøi, der føres hid fra Ostindien, kaldet Gingang.

Byens Havn er meget usikker, men derimod er Rheden uden fore saa tryk som den kan ønskes, i sær ved Vestlige Vinde, den er og saa rummelig, at mere end hundrede store Skibe der kan eggil for Anker; Ved den Syndre Strand-Side ved Byen, imellem Byen selv og et Sted kaldet Snogebæk, har forud været saa rigt Fiskerie for en Dræt kunde løse mere end Tive Daler; Sammesteds blev og fanget Lax, hvoraf nogle kunde veie 30, 40 til 48 Pund.

Paa den Nordre Side af Byen danner Havet en Virvel, vorticem, som Indbyggerne kalde Malt-Qværn; Samme treffer ind ved sterk Norden Vind, da Vandet med heftig Susen og Brusen drives om, som et Mølle Hiul, og dannes som en Snegl eller Virvel, hvilket foraarsages formedelst en Mængde af store Kampe-Steene, som i en Circul-rund Figur ligger paa Bunden i Havet.

TAV XXII og XXIII.

Nexøe er ellers bekient af det skønne Øll, som der brygges, og som i ingen Tilfælde viger det Rostokker-Øll; Det brygges ei heller nogensteds paa Landet saa got som her.

Byen fører Enden af en Baads-Hage i sit Vaaben, saaledes som paa forommelte TAV. XXII. Er at see. I et Document af 1451. nævnes Nis Jonsøn Borgemester i Nexøe. (165)

Den har sine Privilegier af Erke-Biskop Peder i Lund dat. Aar 1346, hvilket jeg u-agtet deres Vitløftighed, her vil indføre:

Hwilken man ther kjøber Jord i Helsingborg aff annær man tha skall Jord skødes hiemme - - - - -
tha Scall the Scoting - - - - - Bonde at købe och vill ey holde køb Sith bøthe Sex øræ for Festing
eller vylie met tylthe - - - - - oc dricker ao Litkøb och - - - - - the holde køb Sith tha scall han bøthe
III. March. Søer Bonde vether Bonde och flytter uppo hanum - - - - - III. March eller tylther edh.
Still man om Gard eller om Hus eller - - - - - veter værie uppo haffver Sath met tolss athel
Bønder. Tagher man aff gard uthen - - - - - march eller værie Seg met tylther edh. Bryder man Hus
eller - - - - - aff Bonde Jord hørthe III. March eller skære seg met tolff Bønder. Ingen man mo
giffue bort bys Jord: vithes ther met ath han haffver giffuet eller Solt bys Jord bort, dyll han ath han
haffver ey Solt eller giffvet uylie met III. Tylther eller bøthe XL. March. Hwilken man brytter bys
fred uthen by Saa langt som bys march ganger vorthen han taget uether bøthe XL. March Byen. vyll
han være Seg met III.tylther Sao er thet och i By. Brytke nogen man i Gard eller ao gade ehvor
som thet er i Byen bøthe XL. March eller værie Seg met III. Tylyher om han vorthen ey greben
vether.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Om bymen taghe nogen udæff man tha Scall han til tings føre eller til mode ræth mødes dag och dømme offver hannem effther hans gerning tha Scall then dom stande thee ma ingen effther kære. Tagher Bonde Syn tiwff tha mao han ey met mynde bynde hannum æd met oring mooe och haffve Selffver vold til ath holde Syn tiwff til rært ring dag om han vill, eller føre til gelkære, tha haffver gelkær tiwff ath holde for Polske penninge och Jule penninge. Tagher Bonde tiuuff hiemme ath Syn och skipper hannum tiwff och kommer ey met hannum till ting bøthe Konningen XL. March oc Byen XL. March. Sigher Bonde ath tiuuff slapp ey met hans vith eller velie tha Scall han værie Seg met III. tylther eller bøthe XL- march. (166)

Than man tiuuss tagher hen Scall lade tiuuss till ting lede och haffve tuuegge manne vitne ther till at han fuld hans tvuuss oc all ath the kaoster han haffver ao Syn bagh tha Scall han stande tingmagne Dom hvilcken Dom the uele mannum giffver; Ganger tiuuss aff ting udømder tha Scall all Byen gelde III. march Konningen.

Vordher tiuuss hrodstugen och herberges han Sithen aff nogher man tha bøthe han III. march, hvo som tiuuss herberger eller vylie met tylther edh. Om Bonde vither annem oc Siger Svo thrv esth myn tiuuss av Sao manger Kaoster som oag haffver tapt yhe Scall han verie Seg met thte tylther eller bøthe Bonden XL. March och løse Seg vether Konning Som han gyder. Vordher Bonden tiwss forøge hoffvet Loth Syn och ey meere. Hyttes tiwffvet ude i Hus-fruens vold verie sig med ther tylther at thet var ey henis vith eller velie oc ey radt. Vordher hun usker ath eden holde oppe skulle Both søsom man. Sithen Bonde av ting oc keller annen Bonde tiwss bøthe hannum tre march.

Vill han at han kellede ey tiuuss tha scall alle fyre ting bencke skære hannum for then Sag af han kellede ey tiwss sau er och om threll eller agnebagh. Keller Bonde annen threll eller tiwss eller agnebagh uthen ting bøthe march eller vylie met tylther edh. Vither Bonde annen oc figher sao thro est myn uedertrechthis tiwss threo haffver myne kaoste hieme ath then vill han vylie met tilther edh. Faller han bøthe. Tetter er om køb ath ingen mao købe hesy ey ko ey oxer ey scebeth klæde oc ey sayt Sværd oc ey flesst øxe, och ey hors, och ey ungt fæe uthen vitne. Om nogher køber vitnæ løst møste køb siitt och wrtiugh till. Vorthen noger vithes ath han køpthe vitnæløst værie seg ed tylther edh eller bøthe thre march. Alle andræ køb ther man køber om Dags lywa ath rætt torg Køb, værie met twegge manne vitnæ oc tylthe edh. Vitther man annen om forkøb bøthe two øræ eller værie segh met tredje mantz edh, sao och man feste køb och vill ey holde.

Thette er rært om Qvinne-Feege. Hvilken man ther vill festhe seg konæ eller mø til Husfrue the scall han hennæ met Prest vitnæ oc andre gothe vitnæ och Qvinnæ festæ sao scall hand och Guld feste segh (167) Hus Frue til halff boo asflært och Vasslært. Om man eller Konæ haffver Børn tha the sammen komme tha scall giftes til halff Howerth loth verber Swend Barn Guld ther festes met, dør han tha scall hun Guld haffve; Dør hun tha scall Bondens rætte Arssuinger nytte feste guld; Dør Fader eller Moder och ære Børn efftertha taghe the Arfff Søn ???? LOdher och Sister treding; Guld gange aff Boo uskifft, och saa siellegifft, dør Father eller Moder och er ey Børn till, gange siellegifft aff hin dødes Loth och geld aff begges theris Lodt. Dør Father eller Moder och ære Børn effther tage Børn fæderne ock mødernæ udi Jord som i annet Volsæ. Om Fader er død och er Mother effther tha scall Hus Frue være i sine gangklæde ther skiftes ey the beste, och ey the verste. Er guld til tha scall huun haffve øræs guld er mynnæ taghr mynnæ end mere mao huun ey taghe. Om Vapn ære tiltagde them Børn hans.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Man ma ey giffve en Arffwingh mere ænd annen met rætt Log. Giffver Father mere ænd en anden tha scall ther tilføres efftber Fathers Død och ieffue tættil Skiftæs eller haffve huer som sangher

Haffver man eller kone mao ey mere giffve ænd halff sin Hoffuet loth fram Arffvinge syne. Dør Father og Mother och er Brother till yha scall hand være Børnæ værinde nest: Er ey Brother til tha scall være Fathers Brodthers værie nest: Er ey Father Brother till, tha scall Mother Brodher være Børne værie nest: Er hverken till tha scall neste Frende være væriender. Dør man eller kone oc er ey Børn til, eller Barne Barn, eller Barne Barn tha scall withæ taghæ Arff och thet hether gang Arff, man scall sao megheet taghe som konæ och konæ som modher.

Thette er køpstæde rætt, ath ingen man mao steffnæ anden uthen By, meen han scall søgde hannum aa Byting och ey aa Konnings ting, och ey aa Ladtzting. Neffn scal ey køpstæd gange iffornessin scall gange threne tylther. Hvilken man ther vorder steffned til Ting och kan ey gelde two øræ en tymæ och annen tymæ two øræ tredia tymæ, kommer han ey tha bøthe thre march eller tylther edh. Vorthen hand mere steffnder och kommer ey bøthe sex march oc vorthen hand mere steffnder och kan ey bøthe Bonden IX. March och Konningen thre march, (168) sithen scall hans fred annær udædis mandtz, om han vill ey till thett stande. Embitzman mao ey søghe Bonde ao ting om høst Hellige och ey om Jule Helge och ey om Faste Helguro ch ey om Paaske Helguro ch ey om Læthins Helgur, och ey mæthen Konnings Geld tages.

Embitzman mao ey søghe for Handløse uode ey for nødz Horn ey for Swinæ tand och ey om nogen skær seg aff anners knyff ey for Heste Hoffh eller Heste tand eller om nogen sker seg af annen mantz Sweerd eller for annen theslige Handløff vode, maa ey Embitzman effther søge Vither Hest man eller slar met Foth, eller nød stanger met Horn tha scall Bonde bøthe two øræ for slig vode.

Dør man aff slig vode, the scall Bonden ther Fæ egger bøthe III March for then Døde och mere haffver hand ey at bøthe for sit Fæ. Faar man Saar aff hannum tha scall ther fore bøthe two march for huert Saar alt til fæm øre och sithen scall ey meere bøthe for Saar, men Saar scall sees och synnes om man vorthen lyher tha scall man bøthe lytte som gode men tyckes rætt være. Vorthen Saar sao hugger ath been tages aff tha bøthe for hwert Been ther udi muelig klinger øre penning alt til fæm øre bøthe och flere been scal man ey ather bøthe tha scall uerte lytte och effther lyde tha scall sao som lyde er till bøthe. Vorder man dræpen aff annen tha scall han ather bøthe met XXX march penninge och offver Bod met trettouge march och two march met thy ath man var ufærther aff dage taghen. Eller om han vill ey bøthe offver bøther tha scall hand og giffve for offver lod met trenne alther Thylther.

Vorthen nogle man vither for Mandrab och drab ey tha scall han værie seg med trennæ tylter. Ligger man ao morde och ganger ingen vether thed man drab tha scall effther gange Band, sither mao vithes Banesagh hvem man vill tha man scall vørthe anner atther, tha scall bøthes udi thre Salæ i første Sall skall vither tage hand (manus) worther huggen aff med tha scall bøthes for hand halff mantz bøther och for tvennæ halff mantz both och foræ bothe hendres fulle mantz bøtther. Sai er och om Føthernæ then sammæ rætt. Sai er och om nætte (169) fuld mantz bod, Sao er oc om mantz ambuth udi Broghen then samme rætt.

Om nogher man gangher i anners Gaard mer ufyrmd met sex Folke vapn och gør Bonde thelig urætt i syn eghen Gardthet hether Herwercke ther fore scall man bøthe XL. March, Vill han thelige gerninger værie seg met threnne tylther. Ganger Bonde udi anner mantz Gard och byuuther hannum

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

ther ufyrmð thet hether Gand-gange ther fore scal man bøthe there march eller uylia med thylther edh.

Tagher Bonde aff hannum klæde eller Swærd eller annen ting hvad som thet er, bøthe thre march eller werge segh tylther edh.

Tagher Bonde anner Datther eller Frenke och wordher greben vether tha haffver Bonden vold ath sætte hannum udi Fyæther och holde hannum til rætte och lade komme till gode men och sighe them aff thellige gerninger som er giorth. Vill han tha festæ segh then Kone til Huusfrue tha mao hand haffve god nathæ ænd vill hand ey fæste och ingen hether gøre tha haffver Bonden at gjøre hannem litter ao hans Lemmer.

Vorther han ey greben vether oc gangher tha vether tha scall hand bøthe hennæ fyræ march til Bod. Vill hand verge seg medtylther edh. Om man gangher i anners mantz Gard oc vither hannum urøtt i syn eghen Gard eller Huus verther Bonde hans offver man och gør noghen gerning pao then man och er ther gode mans vitnæ til ath sao er giort haffve ther for sit eghet Hvad som hand fanger udi the gange. Vorther han huggen bøthe ey en penning fore. Vorther hand drepen bøthe ey en Penning fore.

Hverken Konning eller Biskop eller annen man om nogher efter-kærer. Ther til scall hand rætte dommæ gange och hans Kropp uthen Kirche Gaard ath ligge. (170)

Oc effter sao giort ath han verther sao ugilder lagder tha hører for hannum inghen man at fastæ. Om man vordher i Hor Seng taghen oc vorther ther dreben oc aff Dage taghent ha scall Dynæ oc ble til Ting føres, oc haffve rætte Dommæ til sligh gerninger oc han haffvet for giort sith Liif for sinæ gerninger, oc sao scall han uthen Kirche Gard ligge och for hannum hører hverken ath bøthe eller Faste. Er thet sao ath manen slipper unde ther slig gerning haffver giort och vithes hand sithen tha scall han værie Seg met threnne tylther eller bøthe Bonden XL. March. Om Bonde ganger udi annen mantz Gard ther som thawerne Hus er ther gøres ey Gardgang om han gør ther nogen uførmd uthen tha mao Bonden vithe hannum hvad han vil ænd gargang mao thet ey bede. Om Bondens Fæ ganger udi annen Gard och vorther ther drebet for then skade rhet ther gør tha scall Bonden kalle syne Granne til och lade them see then skalde hvor mæghen han er och lade urde sæeth hvor goth thet var och lade sighe Bonden till the tao. Vill han sithen tagbe siith fæ hiem till Segh och ieffne skalden begge vegne sao ath jeffnt er tha er thet veil giort. Vill han ey sao tha haffve hind Bonde Fæ drab och legge frem sao mange penninge som Fæeth vorth urth føre och ther till Logh at thet var ey bædre och sithen kalde pao hannum for sith skade fang. Tenne Vercke Logh her stander foressuen unde och stæhiø Vii Peder mer Gudz nathe Lunde Erche Biscop och Swerigis Høffding vore kære Bymen i Nexæ udi Bornholm och ther met ath theris torg scal være uppo Torsdagen her effter som the selffue haffve ombedet och till vitnesbyrd, tha er vort Indsegle tilhengt for thette Breff ther giffuet var i Lund effther vor Herris Fødsle thwsende vinther thry Huundreth vinther Fyrethiuge vinther, och paa thet Siette Aar en Dag nest effther Sancti Nicolai Dag.

Andre Byens Privilegia fra de Tider, indbefattes under følgende:

Mao ingen kopman som icke er Borger her udi Nexæ selge Øll udi Kandetaal hverken innen Huss eller uthen (171).

Mao ingen Kopman fremeth sellie met Skeppe eller Aln.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Mao ingen wære paa sin egen Kaost lenger ænd Høst merket er hwo lenger holder sin eghen Kaost gjør fulde Rentzell med Borgerne under forn. Nexes Privilegiers Saltmaal som the indeholde.

Videre følger Commandantens Mogens Giøe og Lands-Dommer Peder Hansens Meglings-Brev angaaende en Trette imellem Nexøe Borgere, og næsten Lands-Bye, om Grendse-Skiel etc. Af 1758 saaledes lydende:

Wy Effterschreffne Mogens Gøye til Galmindrup, Høffuidtzmand paa Hammershus och Bornholm, Peder Hanssen til Simmelde Gaard Landtz-Dommer; Giøre for alle witterligt med dette wort obne Breff, at effterdi for otz och offte er kommen Kierre og Klage,aal aff Nexe Byemend, om nogen Trette och Ueenighed, som dennem och deris Naboer Michel Anderssen och Peder Svendsen och de som boer y Langebye imellem var om deris fellidtz Udmarchs Jord Fiskedrette i Nexe Myre ochsaa om nogen Lycker, som de udi Langed Bye indlagt haffver saa er wi kommen der paa Grunden Anno m d l xx uiij dend vij.Daug July med de xv. Mænd, som nogen Tid tilforn haffver giort Marcheschiell imellem forn. Begge Parter och grandschet och seet Leiligheden, om hvis de dennem paa begge Sider haffde at beklage, saa hafver wi dennem med begge Parternis Begiæring och Samtøche rodj saa Maader som efterfølger emellem forhandlet och forligt, at hvis dend tørffue Skiødte kand vere belangende som Bønderne beklaget at Nexe Boe paa deris fellidtz Udmarchs Jord til Upligt her til skaarit hafde dennem til Schade paa Gretzgang til deris Queg, derom haffve wi det saa for gott anseet, at ingen af dennem huerchen Nexe Boe, eller Bønder y Langede Bye schall haffve Magt at schiere der noget Tørffve, udi fulde femb Aar her efter, andet end schall vere beggis Fædrifft och naar de v. Aar ere ude, schall der til tagis trey Mænd y Nexe, ech trey Mænd af Bonden de schulle da udviise begge Parterne hvor de schulle schiære Tørffve efftersom Marchen kand taale, och dennem selsf paa baad Sider er gaunffigt, saa at det kand gaae skielligen (172) paa begge Sider, och ingen her effter at fordrifte sig til, at pante hver anden paa forn. Grund, som her till var skeed, huilschen som haffuer den anden noget at schylde, den skall talle sig til Rette med Lov och Ret; Item huitz de læcker som Michel Andersen och de andre Bønder haffver indlagt er anrørendis, at dersom de samme Løcher ville beholde, da schall de giøre och ved Magt holde en goed Broe och en wel ferdig Wey saa at mand uden Behindribg kand der fremkomme, dersom de i Nexe, eller nogen anden Fanger bogen bewitzlig Skade paa deris Qveg, eller andet for Bøndernitz Forsømmeltze Skyld da scall de udi Langede Bye dennem deris Skade igien oprette och betalle; Derimod schulle de i Nexe giøre och ved fulde Magt holde en good ferdig Broe offver Gallie Becken, saa at mand kand Winter och Sommer, der vel offver komme saa frombt de iche wille staa derfor til Rette. Item hvad deris Fische Wand belanger i Nexe Myre schal de Nexe Boe her effter beholde till Nexe Bye indtil Fox-Suuemmingen Østen forre, och schall de y Langede Bye intet fische eller drage Østen for Fox-Suuemmingen, men i forn Foxis Suuemmingen maa begge Parter drage til fellditz, och siden Westen ud for deris Gaarde, sa langt som Fische wandet tilrecher ; Dette Forschreffne haffver wi paa begge Parternis Gauffn och Beste udi Mindelighed forhandlit, och dersom de paa enten Sider hereeffter ey saa nøyes wille, maa de ydermere lade esche paa Oldinger, och der hotz forhverffue Kongl. Maytz. Breff til Ridemend son dennem videre effter Loven kand giøre ret Marcheschiel, och at Schielnet imellum til Widnisbyrd at faa i Sandhed er som forskreffuit staaer, haffve wi hengt vore Indsegle her neden fore. Datum Nexe ut supre.

Og endelig Falck Giøes Overdragelse-Brev paa en Ager til Nexøe-Bye, af 1590 saaledes:

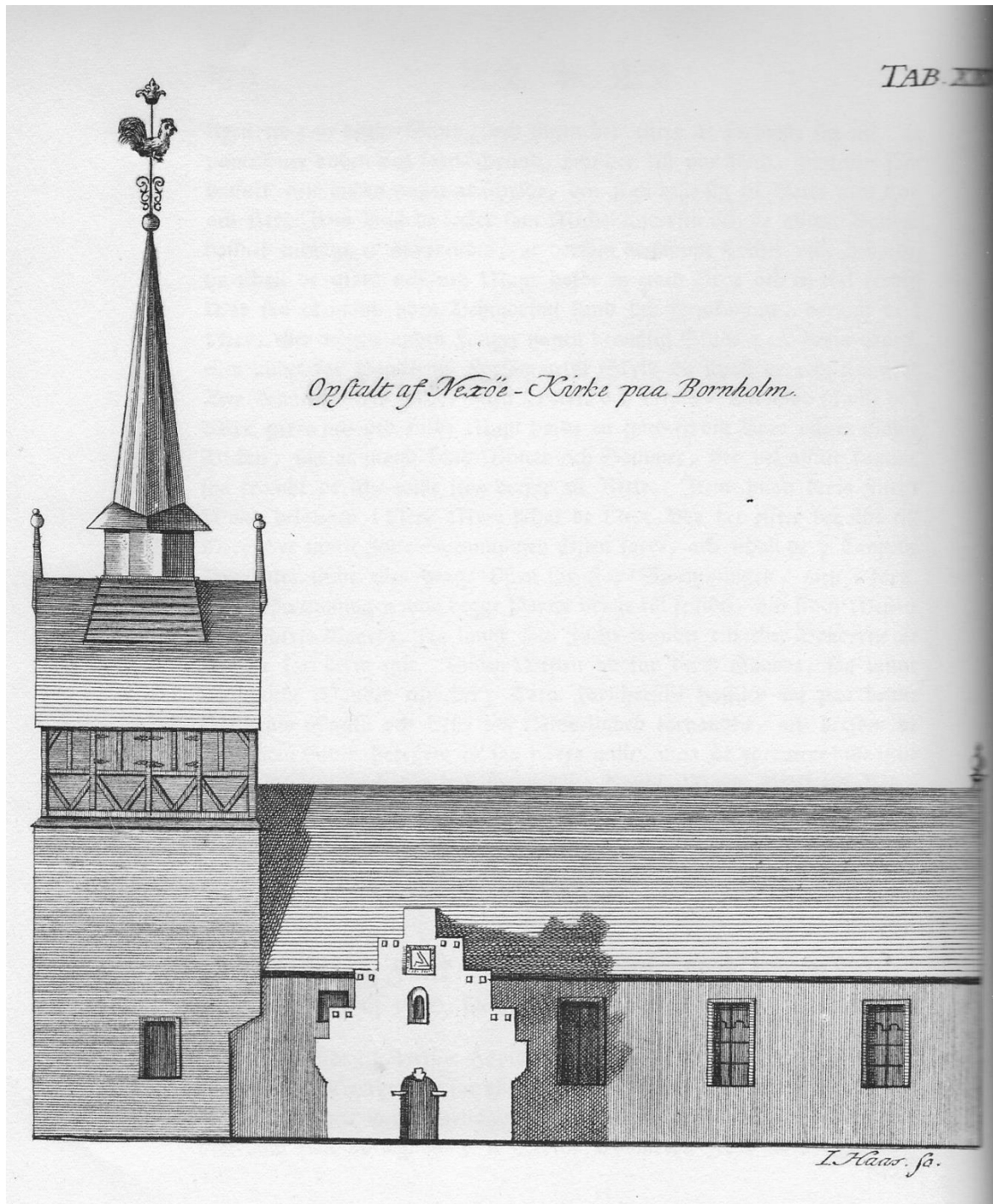
Jeg Falck Giøe til Skiersøe Høvidtzmand paa Hammershus och Boringholm, kinditz och witterlig gjør for alle med dette mit obne Breff, at haffve paa Kongl. Mayett. Min Allernaadigste Herris

weigne undt och bewilget de Nexebow paa Boringholm, it Støche Udmarchs Jord at indlegge til (173) Nexø Bye, hvilken Jord strecher sig fra it Wand kalditz Foesz Woemming liggendis Nordist i en Myre, kalditz Nexø Myre och siden aff forn. Foesz Woemming op til en Thuue, som Peder Swendtzen udi Boelscher Sogn, Lassve Hanssen och Jens Kragh ibd. Med sambt Peder Hallantz fahr aff Nexø hugit Merche udi, ochsaa fra samme Thuue, ret op til den Nordeste led Stolpe. I lassve Hanssen I Boelsche Sogn hans Gade led, och den Platz frem til Jens Kragis nye Lycke, udi Boelschier Soegen, saa Jens Kragis nye lycke Gierde er rett Marcheskieller imellem hannem och Byen, hvilche forschr. Jord ieg paa hochbemelte Kongl. Maytz. Min allenaadigste Herris weigne er forn. Nexø Bouu deris fri Hiemmel och Tilstand for alle der kand eller vill paatale; Til ydermeere Widnisbiurd trøcher ieg mit Zignet neden for dette mit obne Breff og med min egen Haandschrift confirmeret och beskres'ftiget. Giffuit paa Hammershus d. 27 Daug Marty Aar MDXC.

TAV. XXIV. Nexø-Byes Kirke, har jeg paa TAV XXIV i Opstalt forestillet; Den var saare liden og uanseelig baade i Henseende til Bygningen selv, saa og fornemmelig i Henseende til dens Ornamente og indvortes Zirater, men den blev Aar 1730 herlig renoveret og forbedret, i det Kirkens hele Muur paa fire Alen blev forhøiet, og ellers indvortes forsynet med Pulpiturer og nye Malning; Tiden naar dette skede, og ellers andre derved forefaldne Omstændigheder, sees af næst staaende Rim, som paa Pulpiturerne er at Læse:

For Byens Efterkommere
Det tegnes her til Mindelse
Hvor denne Kirke bleven er
Forbedret meget her og der
Faldfærdige var Bielkerne
Og man for Skade gruede
Selv Borgerskabet Brøsten saae
Men vidste ingen Raad at faae
Dog Herren selv opvagte Raad
Én Mand med Forskud Hielp og Daad (174)
Nest Borgernes Arbeyd og Fliid
Forskaffed Redning samme Tiid,
I CHRISTIAN den Siettes Tiid
Arbeyderne man kaldte hid,
Lands Øvrighed var Hr. Niels West
Hans Ancker Provst og Kofod Præst
Bye Foged Jacob Lorentzen
Men Kirkens Værge saasom den
Der heele Verket gjorde klar
Capitainen Olle Sonne var
Først bleve rund om Muurene
Giort fiire Allen høyere
De Vinduer for smaae da fik
Forandring og en bedre Skik Saa disse skønne Lægtere
Med Loft af nye samt Bielkerne
I Choret og paa hver en Stæd
Paa Altar og dets Tavle med,

Saa hele Taget oven paa
Steen, Kalk, Søm, Lægter ligesaa
Sidst Maler Verket op og need
Gud være Lov i Evighed.
O Gud dit ord læres her
O! Gud vi høre én og hver.
Dette Arbeyde blev Ao MDCCXXX. Begyndt, og sidst i Aaret MDCCCXXI
fuldendt.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Kirkens Altere er meget zirlig, og findes derpaa Høi-Salig Kong CHRISTIAN den Siettes og Dronning SOPHIÆ MAGDALENÆ høie Navne i Chiffre; Det er ellers med adskillige Bibelske Historier og Sprog prydet, og findes et Sted derpaa denne Inscription:

1735 Oluf Sonne og Kirken Matthiis-Datter, haver foræret denne Tavle, uden nogens Gaver. (175)

Gitter-Verket omkring Alter-Foden, er af den gamle Kirke conserveret, og er af gammeldags zirlig og net Billedhugger-Arbeide, i hvis middelste Deel, læses disse to Navne, Jochum Kock, Elsebeth Tesmers, med Aarstal 1639.

Alteres Kalk er af Sølv, indvendig forgyldt; Paa Kanten af Foden staaer:

164 – blev denne Kalk gjort til Nexøe Kirke paa Bornholm.

Paa Alterets Viin-Kande, som er af Sølv, sees et Vaaben, og oven over disse Bogstaver: A. B. A. M. V. G. som skal betyde Andr. Bugenhagen og Anna Margareta von Gutzow.

Paa en Ottekantet Sølv-Buddike ved Alteret findes disse Bogstaver oven paa Laaget: C. A. V. F. G. v. E. 1749, som er Charlotta Amalia v. Fischer, geb. Von Ecksteyn.

Neden for Alteret ligger en Liig-Steen, men denne Paaskrift:

Her hviler Anders Hansen Borgemester sine Been, indtil Gud vil hannem opreise igien

Ao 1592 den 18de April.

Prædike-Stolen er prydet med smukt Bildhugger-Arbeide og Malning, hvorved adskillige Bibelske Sprog ere anførte.

Funten er paa lige Maade som Prædike-Stolen, prydet med Malning og Bibelske Sprog.

Kirkens Loft er med Malning forsynet; Midt derpaa forestilles Christi hele Lidelses Historie; Paa høire Side Evangelisterne og Apostlerne, og paa venstre, de i Skriften ommeldte hellige Qvinder. (176)

Findes og et indlukket Pulpitur, som hører den Sonne Familie til, hvis Navne sees derpaa en Chiffre forgyldte; Og der neden under disse Ord:

Vi ovenskrevne, som her Stoel og Sæde have
Har Kirkens Maler Verk foræret til en Gave,
For os og Børn og Slægt de Stoele derfor blive,
Dog taalig Kiendelse de sidste bør at give.

Paa bemelte Stoel findes de tolv Apostler afmalede, og Christus midt imellem dem; Og desuden sees et Bret derpaa, hvorpaa følgende Skrift er at læse:

Anno occccTxxxix. (1631) die 21. Decembr. Dn. CHRISTIANO IV. Seremiss.
Daniæ &c. Rege; Præfecto Arcis Hammershuusiæ, Genecross. Dn. Olivaro
Rosencrantzio; Episcopo Diæceseos Lundensis Dn Doct. Matthia Joan. Medelf.; In
Vigilantiss. Præposito Insulæ ac Ecclesiæ hujus Pastore Dn. Johanne Petræo Borring;
Digniss. Scholæ Moderatore Dn. Erasmo Corvino (Ravn) Haf.; Fideliss & Tutoribus

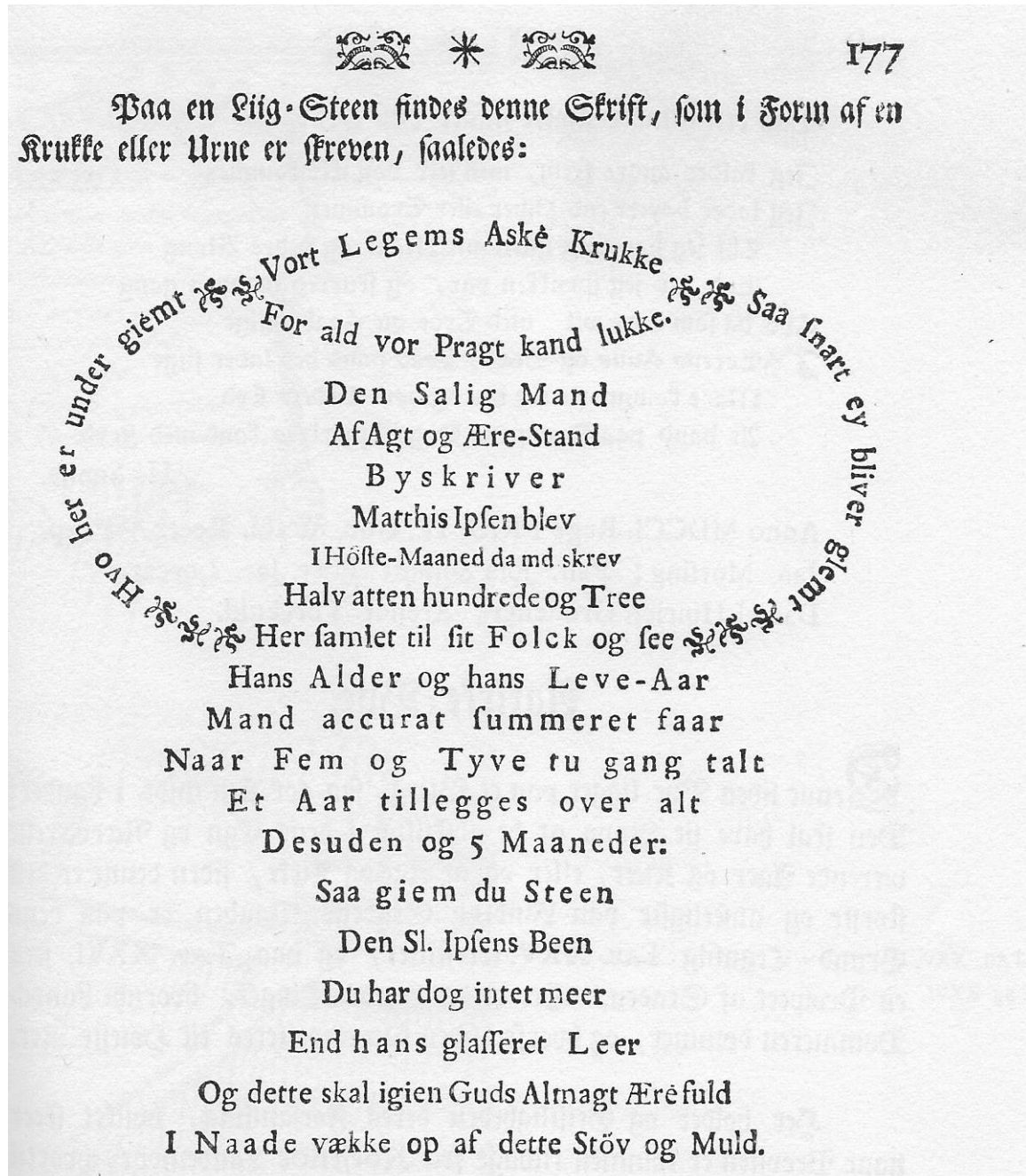
Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Templi Dn. Petro Laurentio ac Christophoro Römero Spectatiss, Hoc opus Petrus Saxeus Pictor absolvit.

Der under staaer:

1510 blev Nexö afbrændt, trende Gaarde undtagen. (177)

Paa en Liig-Steen findes denne Skrift, som i Form af en Krukke eller Urne er skreven, saaledes:

Paa Kirkens største Klokke findes endeel Skrift, med Munke-Bogstaver, men samme er saa ulæselig, at intet deraf kan udforskes. (178)

Paa den mindre Klokke staaer disse Ord:

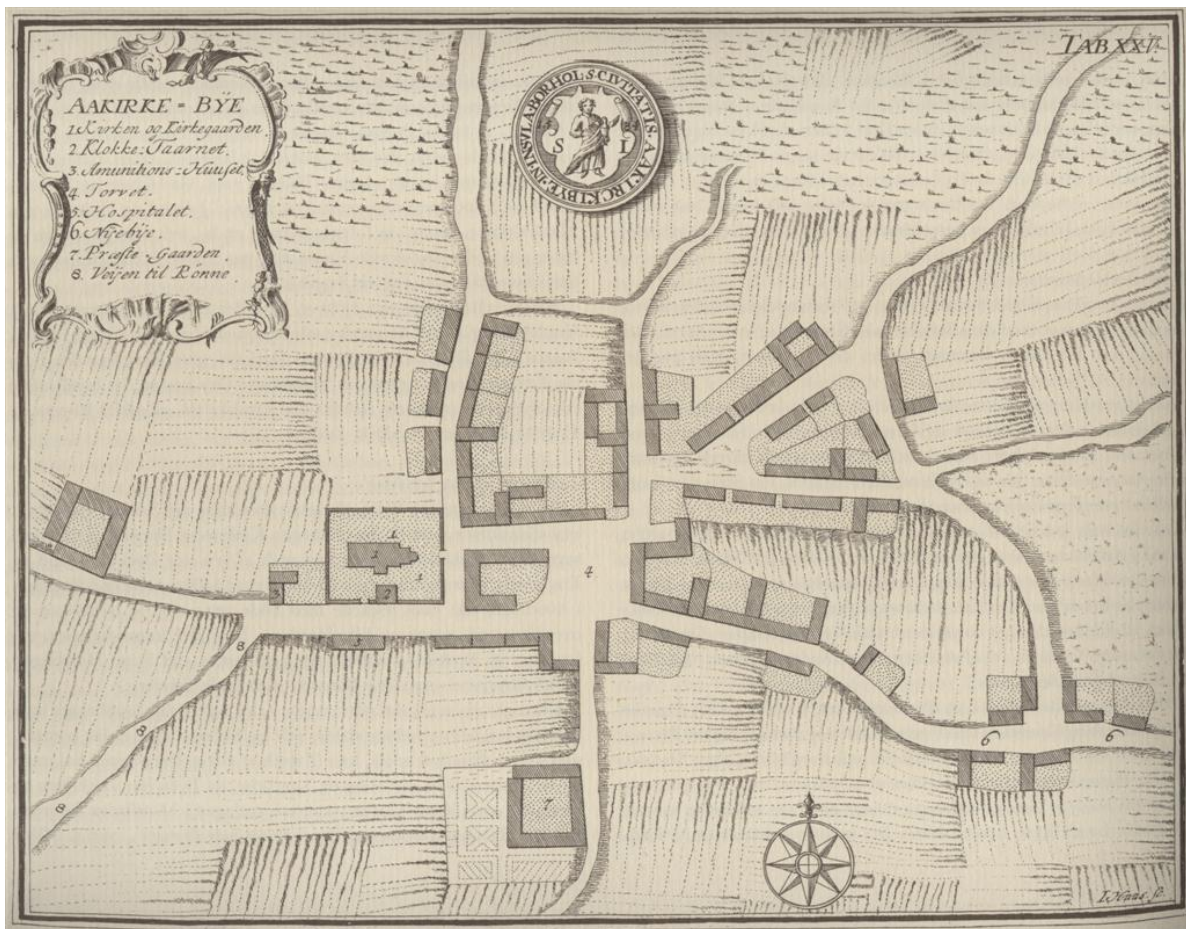
Jeg kalder andre frem, men selv dog ikke kommer
Jeg lader høyere end Piber eller Trommer
Thi jeg har faat igien mit Maal og bedre Klag
End der jeg sprukken var, og skurred mangel gang
Hvo da som høre vil med Troe og Haab tillige
I Herrens Huus og Stæd, hvad hand her lader siige
Maae komme flittig her og høre Ordets Lyd
At hand paa Dommens Dag, opvækkes kand med Fryd

H. Sonne

Anno MDCCI Rege FRID IV Gub. Wald. Reetz.; Præp.
Jan. Morsing; Past. Joh. Sonne; Prær. Jac. Lorent.
Daniel Hinrich Grodener, Arendt Torekuhl.

Aakirke-Bye.

TAV XXV. Og XXVI. Denne liden Bye ligger paa et Bierg, saa got som midt i Landet; Den skal have sit Navn af de adskillige i den Egn og Nærværelse værende Aaer og Kiær, eller og af Aae og Kirke, siden denne er den største og anseeligste paa Landet; Stadens Vaaben er paa dens Grund-Tegning TAV XXV. Forestillet, og paa TAV. XXVI! Sees en Prospect af Staden. Her holdes Lands-Tinget, hvorudi Lands-Dommeren dømmer, og hvorfor siden kan appelleres til Høieste Ret.

TAV XXV & XXVI.

Her holder og Geistligheden deres Forsamling, hvilket skeer naar Provsten er kommen tilbage fra Roeskilde Landemøde, hvortil han reiser engang om Aaret, da han ved sin Tilbagekomst lader Præsteskabet her forsamle, for at tilkiendegive dem de i Landemædet udkomne Synudalia og deslige; Men her skeer aldeles ingen Rettens Behandlinger af Geistligheden, som Resenius siger, saa at denne geistlige Forsamling, ei bør kaldes Lande- eller Provste-Møde, men rettere Præste-Møde. (179)

Byens Kirke er den smukkeste og største Kirke paa Bornholms-Land, og af udvortes Dannelse bygget som et Modell efter Dom-Kirken i Lund i Skaane, alene med den Forskiel, at Taarnet paa Lunde Dom-Kirke staaer med Gavlene imod Øster og Vester; Aakirkes Kirke derimod, har Taarn Gavlene imod Sønder og Nor; Hele Kirken, endog dens Pillere inden udi, og Hvelvingen af Taarnet er bygget af Bornholmske Marmor-Steen, brudt paa et Sted i samme Sogn, Synden for Kirken, som vi tilforn har meldet om, kaldet Limens Gaard; Som et Modell efter Lunde Dom- Kirke, er den bleven kaldet St. Laurentii Kirke, men ellers har den, fra de første Romersk Catholiske Tider, baaret Navn af St. Johannis Kirke, hvilket dem endnu fører; Denne sidste Helgens Billede i Træ udhugget, og over stærk forgylt, har endnu i dette Seculo i Kirken været at see, men blev efter da værende Sogne-Præstes Hr. Hans Flyngs Anordning, nedgravet i Jorden, da Ao. 1706 et Fartøi var strandet for Aaker-Sogn, som havde en stor Deel Catoliquer om Borde, og hvilke, da de fra Skibsbrudet vare reddede, med stor Andagt fløi paa denne forgylte St. Johannem for at tilbøde ham.

Denne Stranding skede Anno 1706 da et Fartøi, som kom fra Pommeren og agtede til Sverige, indehavende omtrent fem hundrede Mand, som udi den da værende Krig imellem Sverige, Polen, og Moskov vare giorte til Krigs-Fanger, leed Skibbrud imellem Aaker-Sogn og Pedersker-Sogn; Disse fem hundrede Fanger bestode af Polakker, Cosaker og Calmukker, som bleve bevarede af nogle faa Svenske Officerer og Gemene; Officererne fik Tilladelse at indlogere sig hver hvor de best kunde finde Leilighed, og især opholte sig nogle, blant andre Steder, paa Canicke-Gaarden i Pedersker-Sogn; Men de Gemene, sær de Fangne, maatte, for at forekomme Excesser, i Besynderlighed om Natten, tage til Takke med at logere samlede paa Kirke-Taarnet i Aakirke, og nogle andre Steder; (180) Men havde dog Frihed, under de Svenskes Opsyn, at gaae om Dagen omkring i Byen; Om Foraaret derefter, da denne Hendelse var bleven Hans Kongl. Majest. Til Kiøbenhavn indberettet, bekom de Svenske Tilladelse, at føre deres Fanger fra Landet til Sverige, hvorfra de og bleve afhentede; Dog havde nogle faa af de Gemene, da Transporten skulde skee, skiulet sig hist og her paa Landet, indtil de andre vare afseglede; hvilke tilbage blevne toge Tieneste hisset og her hos Indbyggerne; Men omtrent tredive Mand af disse som havde skiulet sig, og som siden igien kom for Lyset, overtalede et par Kiøbmænd i Nexöe, at overføre dem til Dantzic og tillige med gode Løfter om overflødig Betaling, gave dem Anvisning paa adskillige Kiøbmænd i Dantzic; Men da de der vare ankomne, og satte i Land, gjorde de sig alle usynlige i Byen, og da Vedkommende søgte deres Betaling efter Anvisningerne, befantes, at neden derpaa i Polsk Sprog var skrevet, at saadanne Navne, som Anvisningerne vare stillede paa, ei befantes i Verden, saa at de gode Kiøbmænd bleve bedragne, og saaledes havde transporteret dem til Dantzic, uden Vederlag eller Betaling.

TAV. XXVII. Indbyggerne paa Landet, kalde denne Kirke, Capittels Kirken, fordi den i fordom Tider har lagt til det Lundiske Capittel; Til samme Kirke ligger baade Aaker-Sogn og Bye; Paa TAV. XXVII. har jeg forestillet en Grund-Tegning og en Opstalt deraf.

Alteret med sin Alter-Tavle er zirlig, og med smukt malet Bildhugger-Arbeide prydet; Derpaa sees St. Laurentii Billede med en Rist i Haanden, og derunder det Aarstal 1600.

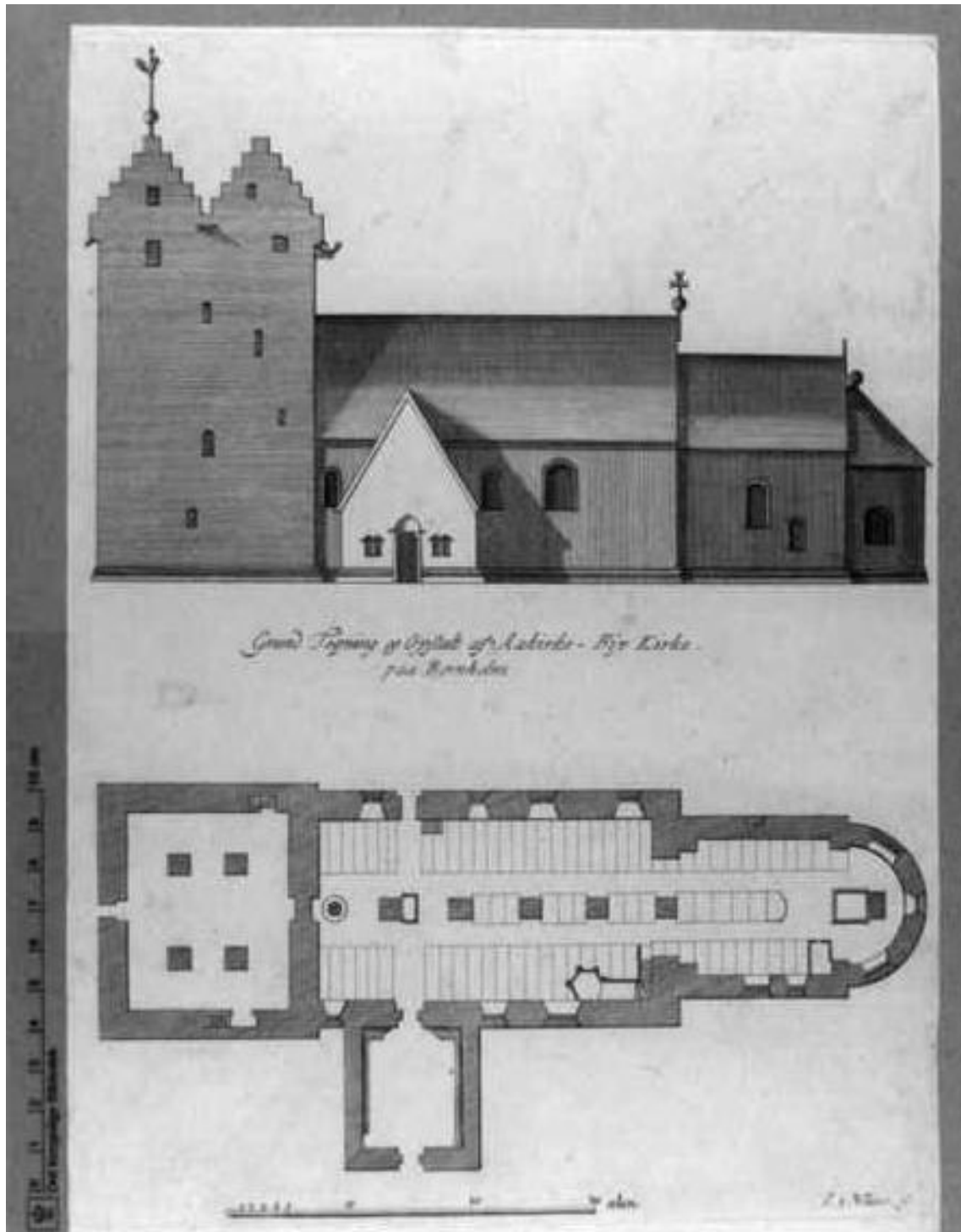
Ved Alteret sees i en Vindves Rude indbrændt det Navn Sveder Kietting. (181)

Foran for Alteret er en stor Liig-Steen, hvorpaa ermelte Sveder Kiettings Billede i Legems Størelse er udhugget med sine tvende Hustruer, en paa hver Side; Disse hans tvende Hustruer skal have været Margaretha, død den 13de Aug. 1568, Thalia, død den 9de Octobr. 1572.

Omkring Stenen er en Rand med Munke-Bogstaver, men deraf er intet læseligt eller kiendeligt, uden de Tall Ao. - - 68. og Ao. - - 72. 9. Octobr.

I et Skab som er i Muren i Choret, forvares en Krukke, hvorudi befindes endeel Been og Aske; Sluttelig er samme Krukke funden i en eller anden Hedenske Begravelse paa Landet; I samme Skab har i forige Tider været forvaret en af de før omtalte Brude-Kroner af Sølv, men denne Krone blev for omtrent tredive Aar solgt, og dens Værd ført Kirken til Indtægt; Skade, at man for en ringe Fordeels skyld, har afhændiget saadanne Curieuse Ting, som kunde have tient Liebhaberne af Antiqviteter i Fremtiden til Fornøjelse.

Oven over samme Skab hænger tvende Præsters Skilderier, det ene forstiller Hr. Rasmus Jensen Middelfart, med Aars-Tal 1651. Det andet af samme Aar, skal være Hr. Svend.

TAV. XXVII.

Atter der oven over ses Kong CHRISTIAN Qvarti Navn, og derunder Willich von Westhofs og Frues Adelige Vaabener: Hun var af Familie en Sparre; Hun var en Holstener, en stor Litteratus og Poet, blev 1603 Rector i Herlufsholms Skole; Ao. 1613 blev han nobiliteret, og Ao 1619 beskikket Canonicus i Lund; Hvorfra det formodentlig kommer at Aakirke Canonicat han er bleven tillagt, og at hans Navn og Vaaben, her, som ovenmelt er bleven afmalet, han døde Ao. 1643. (182)

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Samme Vaabener sees og paa Opgangen til Prædike-Stolen, som han skal have ladet med Malerie udstaffere; Item hans, paa saa kaldede Patronens Stoel-Dør, men ingensteds Aars-Tal derved.

Paa næste Stoel ved Patronens, sees et Bo-Merke udskaaret, og C. G. med Aars-Tal 1597; Derover hænger en Fane, som er opsat efter Lieutenant ved Cavalleriet, Iver Christophersen Galschiøtt.

Paa den Syndre Kirke-Muur sees Kong CHRISTIANI Qvinti Chiffre malet, med Symbolo: Pietate & Justitia; Og derunder: Johan Diderich von Wetberg, og Sissel Grubbes Navne og Adelige Vaabener, med Underskrift: Per Utraqve Virtus.

I Choret er et nyt Pulpitur, hvorpaa læses følgende:
Da CHRISTIAN den Siette var Guds Kirkes Foster-Fader
Og førde Konge-Scepteret mod dem som Dyden hader,
Og Peder Hersleb Biskop her i Stiftet syndig drev
Paa Sandheds Lærdom, hvilken og ved hannem værget blev.
Da Jörgen Kruse Oberst var og havde Magt og Ære
Da Jörgen Kruse Oberst var og havde Magt og Ære
At commandere Landets Folk, som Krigs Gevehr skal bære
Og Johan Urne Amtmand var af Kongens Vælde sat
At byde og befale dem, som give Kongen Skat.
Da Jens Buchhave Landets Provst besøgte Landets Kirker
Hvor Sandheds Ord skal prædikes og Sandheds Ord selv virker,
Og Lauritz Hiort ved dette Sted kundgiorde Herrens Vey,
Men Kirkens Værge Capt. Dam, og Degn var Fridrich Key.
Da blev forbedret uden til Guds og efter Tykke
Hvar Stoel i Kirken Nummer fik, hver Pulpitur sit Smykke.
Gud selv afmale Jesum saa i Hiertets skiulte Vraa,
At Hiertets Haab ey mørknes skal naar Domens Dag skal staae. (183)

Prædike-Stolens fem Sider, viser Christi Fødsels Historie, Lidelse, Opstandelse, og den Hellig Mands Sendelse, i meget smukt Billedhugger-Arbeide, zirlig malet; Paa Prædike-Stolens Bag-Side findes Kong CHRISTIANI Qvarti Navn med Symbolo: Regna firmat Pietas, og derunder: E Lymbis Tuis Reges egredientur.

I næste Vindve sees i en Rude brændt St. Johannes med Aars-Tal 1597.

Tvert over for Prædike-Stolen hænger en Fane, derhos paa den ene Side en Pallask og Balge, og paa den anden Side en net liden Kaarde og Skede; Men Vaabenet er af Ælde gandske u-kiendeligt.

Funten er vel af almindelig Dannelse, men rar, i Henseende til sin Materie og Alderdom, den er dannet af en haard mørke brun Steen, og derpaa sees tvende Løve-Hoveder og tvende Slinger, der ligesom i en Val-Knude ere sammenflettede. Derhos er Skrift, som mig er berettet, skal være med Runiske Bogstaver, men rimeligere ere gamle Munke-Bogstaver, som hidst og her ere saa forslidte, at deraf intet heelt Ord kan samles.

Paa et af Kirkens Pulpiturer findes en Tavle ophængt, hvorpaa Kong CHRISTIAN den Femtes Ankomst til Landet d. 7 May Ao. 1687 er opskreven paa samme Maade, som jeg i en deel af de andre Kirker har meldet at være optegnet.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Veggene eller Murene indvendig i Kirken, ere over alt ligesom all fresco malede, hvorpaa forestilles adskillige Bobelske Historier, og derunder endeel Skrift med gamle Munke-Bogstaver, men dette er ved Tidens Længde bleven saa ulæseligt, at intet deraf kan fattes (184)

Kirken er indvendig opført af sortagtigt Marmor, eller saa kaldede Limens Stene, som graves og opbrydes her i Aaker-Sogn. Af samme Stene findes næsten alle Kirkerne her paa Landet, dels Murene, dels Trapperne i Taarnene, dels og Gesimserne opfatte; Men samme ere formedelst ofte indfaldne Reparationer, med Kalk saaledes blevne beklikkede, at de ei uden ved Efterforskning kand komme til Syne.

Videre veed jeg ikke om denne Bye, eller dens Kirker at anføre, men vil her til Liebhabernes Fornøielse til Slutning indrykke:

- 1) Erke-Biskop Byrges Brev af Aar 1511, hvorved han confirmere alle Privilegier, som af hans Formænd ere givne Aakirke-Bye.
- 2) Samme Erke-Biskops Forligelse Brev imellem Aakirke-Bye og en velhavende Bonde, om Agger og Eng, af Aa 1519.
- 3) Sammes Privilegier given Aakirke-Bye, efter en indfalden Ildebrand.
- 4) Et Kalds-Brev udstedet af Capitlet i Lund Ao. 1654 til Hr. Niels Matthisen Lund.

Det første lyder saaledes:

Vi Børge, med Guds Naade Erche-Biscop i Lund, Sverriges Første och Pavens Legatt, gjør vitterligt alle, att vorre kierre Undersaatter Borgemester og Raad i Aakirke-By, hafver nu verret for otz, med deris Byes Birck, Privilegier og Statuter, som dennem hafver verit gifne aff en vor Forfader Erche-Biscop Peder, och ere siden dennem stadfeste, aff trende Forfædre Her Peder Lycke, Her Thue og Her Jens Bondstrup, Erche-Biscopper, beklagende denne dog storligen att de icke haver verrit holden ved Macht, men meget forkrenkte aff vorre Forfædris Embidtzmend, och andre vrangvillige Mænd, bade derforre, att vi ville dennem och stadfeste, och hielpe att affvende saasom Ulydelse, och Vrangvillighed, (185) da effterdi at vi kunde merche det att were forfengelig Gierninger, och postelig møde att sette Loug, Ret eller Stattuter udenn de schiche och til dennem schulle holde ved fuld Macht: Da haver wi nu aff de gode Herres Samtøcke, som os erre aff Lunde Capittel stadfest oc fuldbyrd, och med dette vort aabne Breff stadfeste oc fuldbyrde, alle de Maader, Friheder Privilegier Statuter, som vore Forfædre dennom naadelige giffvet undt och stadfest haver, disse effter schreffne Puncter och Artikler thileggendes, at hvilken Boende, som Grund och Eyendom haver udi forn. Aakirke-Bye, hand schall dennom holde Bygt og Boeset med gode Borgere som vore rette Retz eller Macht haver att oppeholde effter gammel Arrilds Sedwanne, hvor saa icke scheer da haffver Borgemester och Raad Fuldmagt, ind att sette gode Borgere, som fult ville gjøre, baade otz och thil Byetz Tynge, och de Borgere som och bruge Agger och Eng, som til saadanne Eyendeele ligger haffver aff arrilde, hvor och nogen Eyendeel Byes Jord bort ere solde, eller panter, siden de gamle Privilegier giffne vaare som begyndis hvercken Mand som kiøber Jord udi Helsingborg, de Jorder och Eyendeele schulle ingen komme uden Pendinge, fordi det er imod forn. Privilegier uden saa kand findes, at nogen vore Forfædritz Bref findes der oppaa, att de haffve det nadelige tilatt; Item legger och nogen Jord øde, inden Byes Birck och icke redis forre udi tre samfelde Aar, da haffve Borgemester och Raad fuld Macht att sette ind paa de Grunde och Eyendeele dennom de tøche, och fuld Redtz eller gjøre ville, ithem schulle de och hver Lofver_Dag udi Aaret holde deris Byes Marvhet paa Torffvet uden saa er, at saa stor Høytid falder paa den Dag,

att Gudtz Rett ey det kand talle saa och hvilken Bonde noget hafver att selge, Fæ, Korn, Smør, Lam, Oste, Ægh, Rør eller andet holde mitt paa Marckedett att den meening Mand maa och kand den Fattige savel som dend Rige, vorde des fandeligt for sit Fylleste, hvor saa icke svheer, bøde som Privilegier indeholder och der befale Vi Vorre Fogder och Embidtzmend, som nu erre eller her effter kommer, thil Vort Slott Hammershutz de forn. Borgemestre och Raad, i forn. Artickle, och udi deres Byes Rett och Frihed att gjøre den tilbørlige Hielp. Størcke og Trøst att de bliffver aldelis ved deres Macht, forbiudenditz alle, i huo de helst erre vorde kunde dennom her ofver at hindre eller hindre lade, platze, eller i nogen Maade, imod (186) deris Privilegier, och dette Vort Breff att gjøre Under Vordt Hyllest Datum Aakirckebye Ao. Dni MCDXI. Nono die Natalis St. Joh. Baptist.

Det Ander er af følgende Indhold:

Wii Byrge med Guds Naade Erche-Biscop i Lund, Sverriges Første och Pawens Legathe. Giøre witterligt alle, att i Dag vaar i Rette for oc, Ole Degn, Borgemester i Aakirckebye och ald Menningheden der sammesteds paa den ene, och Per Steen, som boer udi den Gaard Jep Odde fordumb udi boede paa den anden Side, om Trette och deele dennem imellem wahr, om det Fellet som stander imellem samme Gaard, och dend Beck som schiller Hans Nieltzentz Gaards alle ad, och deris, och wille forn. Per Steen hafve samme Skelle, Grund och Jord til sin Gaard til Eyendom, men forn Borgemester och Meenigheden bevise det, som wi och selfver saa och beschuede att samme Felle stander udi deris rætte Fædrift, och hafver altid, lenger end nu nogen Mand kand mindes weret brugt til Aakircke-Bye uubehindret, och icke til forn. Per Steens Gaard, Vaar nogle forleden siden fløy nermer end 2. Pile Schud af Sønder och i Nør, fra den Sted som hand pleyede aff Arildztid at stande, til den Sted, hand nu er bygde, ydermere end hans Eyendele waar, som endnu vell kiendes hvor Gaarden laa tilforn, der vinde toe gammele Dannemend for os samme Tid, och fordi tildømme wi forn Aakirckeby Mend same Felle schovf Marck och Grund at schulle bruge frilige och uubehindret, till Fædrift och bruge her effter, som de her til Dags brugt ochhafft haffver baade før och siden forn. Per Steen kom til samme Gaard, och schall samme Per Steen udlegge igien den lucke Vesten Søe dend ud med hans Gaard for Bymænden til Fædrift, som hun tilforn pleyer at were, hvor hand icke kand, maa Aakircke Bymendz Villie och minde dertil at hand maa nyde och bruge hinde item ditzligeste schall samme Per Steen legge fra sig igien til den sin Gaard i Aakirckeby den Agger som kaldes Stumpeløcke, som hand rettelige tilhører aff Arilde och icke bruge hannem lenger til den Gaard hand nu udi boer, som hand nu i nogen Tid gjort hafver thi forbyde Wi alle wore Fougder och Embedzmend, i huo de helst ere, her imod denne Wor Dom at gjøre i nogen Maade, datum Aakirckebye paa St. Bartholme Apostels Dag. Aar 1519.

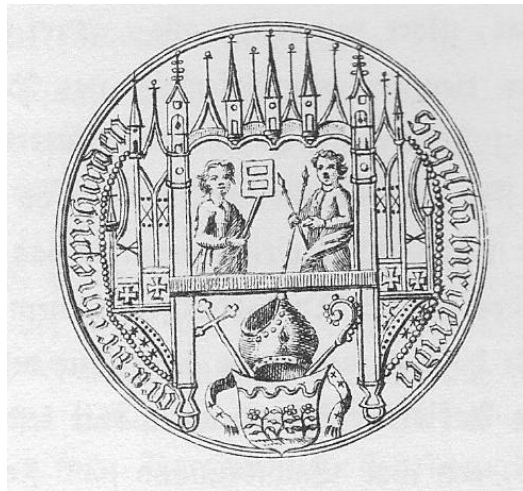
Det Tredje, lyder således:

Wii Børge med Guds Naade Erke-Biscop i Lund Sveriges Første och Pawens Legat, gjøre witterligt alle, at wi for dem store schade och forderf som Vore tiennere udi Aakirckebye paa Boringholm nu fanget hafver aff Roff og Ildebrand, hafver Wi gifvet dennem til de to Tønder Smør af de skrei som de aarlige Ars ere os pligtige af deres Bye til svhat, udi disse neste Siuf Aar tilkommendis paa det de schulle bygge och bierge sig, samledes haver Wi fordraget dennem de trei tønder Smør wi udi fior schulle haffe, och unde och diffve wi alle dennem der ville bygge udi samme Aakirckeby hver dennem thie left Raffter eller wender, at hielpe sig med, och wor Embidzmand paa Hammers Hutz scal forwisse dennem, hvor och naar de schulle hugge (Ich under wi och at samme Aakirckebyes Indbyggere schulle nyde deres gamle Sedwane med Høstetage och ikke tage ved nogen ny tyngde eller Paaleeg til Wor gaar der udi Byen enten med Møg æcker eller udi andre U-sædvanlige

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

Paalegge effter denne Daeg.) Item onde wi dennem och saa at de maa slege, och føre Korn til Blegninge at Kiøbe Tømmer for, at bygge med, mens ikke i andre maade, och hafve Wi befalet och Magt gifvet Off Elschel. Ole Degn, Wor Borgemester der sammestedz at pante dennem, som ikke wil gierde deres Gierde i hvem de ere, och dennem som ikke holde ferdige deris DGierden eller gamle Sedwane, udi theri schillinge eller en Er, som brøsten er til. Dette bivde Wi strengelig at schulle holdis ubrødeligen: Thi forbivde wi alle serdeles worw Fogder och Emdidtmend nogen Hindre eller platz at giøre forn. Wore kiere Undersatter paa forn Priuilegiens fordeel udi nogen maade. Datun Lund &c. (188)

Det af Biskop Byrge brugte Sigill, som mig er til Hænde kommet, haver følgende Anseelse:

Det fierde er saaledes:

Nos Cononici apud Capitulum Lundense residentes nomine Paroni succeffuri, nodum á Regia Mejestate nominati & designati ex Jurisdictione Capitulari honestum ac literatum virum, n. Nicolaum Matthiæ Ecclesiæ Akirchianæ, qvæ est in Boringholmia, Pastore Spiritutæ, Parochum designamus sequentibus adstrictum conditionibus.

- I. Ut salutiferum Deu verbum sincera fidelitate suis Auditoribus proponat atqve explanet, veneranda Sacramentorum Mysteria ad Præscriptum a`Christo & Apostolis modum religiose, disoenset, Sacras qvoqve Ceremonias ad Ecclesiasticæ ordinationis instituta rité observet, ad eamqve fe torum conformet, tum sobriæ, modestæ piæqve vitæ honestate commisso gregi præluceat, ne sinistra morum enormitate evertat qvod dextra doctrinæ gravitate struxerit.
- II. Ut qvotannis futuro Patrono Ecclesiæ, aut ejus Procuratori in eadem Præbenda consvetam Pensionem ad Festum Johannis solvat nobisqve Successoribus nostris, & toti Exedræ (189) Lundensi in cunctis honestarum actionum rebus obseqvium præstet, ac jugiter liberalem grati animi affctum prodât.
- III. Ut Sacerdotalem Ecclesiæ habitationem incolat adesqve non modo á ruinosa deformitate, qvin & decenti structura exonet, ac fartas tectas ad successores suos propaget, fed nec agros, prata, pascva & idegenus alia ad Ecclesiam & Pastoralem villam pertinentia in abusum trehi aut alienari permittat. Si veró prænominatus Dnus Nicolaus præter conceptam de se spem, hasce conditiones omnes vel singulas, data opera violarit, ipso hanc nostræ Collationis gratiam perdet, atqve concessio heic impressmus rogantes ut qvi

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

á Regia Mejestate desigbatus suerit prædictæ Ecclesiæ Patronus, is hanc nostram vocationem approbet & more solitó, sigillum suum nistro adjungat. Datum Lundis 28, April Anno 1654.

I øvrigt anmerker Resenius, som noget besynderligt, ved de Bornholmske Kiøbstæder frem for andre i Danmark, ellers usædvanligt, og andensteds ei brugeligt, at Vindverne i deres Huse næsten alle vende ind ad til deres Gaarder, saa at sielden sees Vindver til Gaderne; Hvilken Indretning og i forige Tider virkelig har været, og formodentlig i den Hensigt, desto bedre at være forsikret imod Tyve og deslige Skarns Folk; Men nu omstunder indrettes Vindverne i Husene ud til Gaderne, ligesom andensteds, og ere ikkuns faa tilbage af den foromtalte gammeldags Art.

Da jeg nu har beskrevet Bornholms-Lands Beskaffenhed, saa tydelig, sandfærdig og omstændelig, som jeg har kundet formaae, og intet anført, uden det, som jeg af troværdige Efterretninger af Landets egne Beboere, og i sær af den berømmelige Landets nu værende Amtmand Høiædle og Velbaarne Hr. Etats-Raad Urne (190) har samlet, som i Særdeleshed har anvendt Flid og umage for at forskaffe mig alle de Underretninger, som jeg har kundet forlange, saa at Publicum, om ellers dette Verk skulde finde dets Bifald, har lige saa stor Tak derfor at yde Velbemelte Hr. Etats-Raad Urne som mig; Saa vil jeg nu til deres Fornøielse, som i denne Kundskab finder Behag, opregne de Biskoper, som man veed at have forstaaet Landet i de Geistlige Ting, siden Souverainitæten; Dernæst Provsterne, som siden Reformationen have været paa Landet; Og endelig Præsterne, som i hvert Sogn have været beskikkede siden Reformationen indtil vore Tider, saavit nemlig, som jeg af Resenii Manuscript om Bornholm, og af andre Efterretninger har kundet faae Oplysning om; Ingenlunde udgivende, i sær de sidstes Følge og Aars Tieneste for rigtig og uimodsigelig; Men om, og hvor Feil derudi findes overlader jeg sligt til andre at rette, og at bringe Seriem i sin tilbørlig Orden.

Efter Erke-Biskop Hans Svane have Efterskrevne været Biskopper i Kiøbenhavn:

D Johan Wandall 1668 død 1675

D Johan Bagger død 1693

Hr. Christen Worm 1711 døde Ao 1737.

M. Peder Hersleb 1737

Hr, Ludvig Harboe, adjungeret med Succession.

Provsterne paa Bornholms Land Have (saavit vides) siden Reformationen, været Efterfølgende:

- 1) Hr Poul Ipsen i Nye-Larsker-Sogn, Aar 1570 kaldet.
- 2) Mogens Bancke i Ipsker-Sogn 1579
- 3) Ingewar Christensen i Olsker-Sogn 1588.
- 4) Ole Larsen Skaaning i Vester-Mariæ-Sogn 1592 (191)
- 5) Anthonius Olsen i Øser-Mariæ-Sogn 1621.
- 6) Jens Pedersen i Bodelsker-Sogn 1623.
- 7) Jens Larsen Malmöe i Rønne 1654.
- 8) Mad. Claus Predbiørnsen Langsted i Bodelsker-Sogn 1680 Andre skrive 1675
- 9) Hans Jensen Sode i Nyker-Sogn 1682, Andre 1687.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

- 10) Poul Hansen Ancker i Rutsker-Sogn 1685. Andre 1693.
- 11) Jens Sörensen Morsing i Nye-Larsker-Sogn 1697 Andre 1692
- 12) Mag. Henrich Hiorth i Rønne 1702.
- 13) Hans Poulsen Ancker i Rønne 1717
- 14) Peder Rasmussen i Rønne 1740.
- 15) Jens Buchhave i Rønne 1741.
- 16) Jens Tanch i Rønne 1752.

Præster i Landets fire Herreder, som efter Resenii Orden anføres, ere fra Reformationen hidtil, faa saa vit kan vides, følgende

I Øster-Herred:

I Til Øster-Laursker-Sogn og Gudium:

- 1) Hr. Peder Halland i 23 Aar.
- 2) Hr. Hans Randers i 31 Aar.
- 3) Hr. Hans Fyhnboe i 3 Aar.
- 4) Hr. Mads Rasmussen Colding i 25 Aar.
- 5) Hr. Hans Olufsen i 18 Aar.
- 6) Hr. Thomas Michelsen Wiborg i 38 Aar.
- 7) Hr Ole Nielsen Soel, rettere Sonne, kaldet 1658 eller 1657
- 8) Hr. Jörgen Jensen Sode..
- 9) Hr. Jörgen Ancker.
- 10) Hr. Ole Togsverd. (192)

2. Til Øster-Marker, eller Mariæ-Sogn.

- 1) Hr. Hans Andersen i Reformations Tiden
- 2) Hr. Morten Emanuel Aar 1592
- 3) Hr. Anthon Olsen, død 1621. Præst i 12 Aar
- 4) Hr. Niels Michelsen Ribe i 17 Aar.
- 5) Hr. Lars Jensen Weyle i 26. Aar.
- 6) Hr. Kars Christensen Boringholm kaldet 1666. Præst i fire Aar, død 1671.
- 7) Hr. Sören Larsen Boringholm, Præst i 43 og et halvt Aar, død 1714.
- 8) Hr. Palle Pedersen, andre Balle Berthelsen, død 1715.
- 9) Hr. Clemen Tanch, død 1732.
- 10) Hr. Christen Mossin, død 1744.
- 11) Hr. Claus Steenbech.

II Veste, Fordum Rødne-Herred

1 Til Nylauser- eller Nilaus-Sogn fra 1517 af:

- 1) Hr. Schialmo død 1529.
- 2) Hr. Poul Jacobsen død 1560.
- 3) Hr. Jonas Pedersen død 1585.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

- 4) Hr. Clemens Andersen 1618.
- 5) Hr. Anders Mickelsen 1619; Udeladt af Resenio.
- 6) Hr. Sören Larsen død 1620.
- 7) Blatzar Thomæsön Malmöe 1638.
- 8) Hr. Jens Kysse Sielland, forhen Hører i Lunds-Skole død 1654
- 9) Hr. Mads Mickelsen Boringholm, forhen Rector i Rødne-Skole, død 1663.
- 10) Hr. Jens Sören Morsing.
- 11) Hr. Herman Sode.
- 12) Hr Poul Schor. (193)

2 Vester-Marker eller Mariæ-Sogn.

- 1) Hr. Jens, andre Rasmus
- 2) Hr. Ole Larsen i 40 Aar.
- 3) Hr. Michel Haagensen Qviding 25 Aar., død 1645
- 4) Hr. Rasmus Andersen Bleking i 28 Aar.
- 5) Hr. Rasmus Jensen Boringholm i 55 Aar, kaldet 1673
- 6) Hr. Conrad Friderich Gerlach i 13 Aaar
- 7) Hr. Ernst Halsen i 7 Aar, død 1747.
- 8) Hr. Poul Matthias Schor, hidkaldet fra St. Nilai Meninghed.
- 9) Hr. Hans Jörgen Lund, kaldet 1753.

3 Til Nøcker- eller Nye- Kirke-Sogn.

- 1) Hr. Niels første Lutherske Præst.
- 2) Hr Jens Winther i 30 Aar.
- 3) Hr. Mickel Larsen i 45, andre 47 Aar.
- 4) Hr. Anders Mickelsen i 5 Aar.
- 5) Hr. Jens Nielsen Jennum 27. Aar død 1648.
- 6) Hr. Jacob Pedersen Treslöv 13 Aar, død 1661.
- 7) Hr Hans Jensen Sode 23 og et havt Aar, andre 17 Aar.
- 8) Hr. Hans Predbiörn et og et halvt Aar.
- 9) Hr. Svend Nielsen Bornholm 17 Aar.
- 10) Hr Christen Lind 11 Aar.
- 11) Hr. Hans Rasmussen Maker 28 Aar.
- 12) Hr. Peder Bernholt indsat 1742.

III Sønder-Herred

1 Til Paulsker- eller Polsker-Sogn.

- 1) Hr. Hans.
- 2) Hr. Mads Raffn i 23 Aar, død 1600.
- 3) Hr. Mickel Sörensen Berg 1602
- 4) Hr. Svend Jensen 16. Aar. Død 1617. (194)
- 5) Hr. Baltzer Jensen, død 1621.
- 6) Hr. Hans Grederesen Colding, død 1651.
- 7) Hr Hans Andersen Raffn. 1654.

- 8) Michel Thomæsen Boringholm 1689.
- 9) Hr Matthias Lyster 1694.
- 10) Hr. Mads Svane 1707.
- 11) Hr. Peder Madsen Karkier 1731
- 12) Hr. Thoams Tröyl, forflyttet 1739
- 13) Hr. Anders Agerbech, forslyttet 1741.
- 14) Hr. Hans Jörgen Lund, forflyttet 17453
- 15) Hr. Jörgen Kofoed.

2 Pedersker eller Persker-Sogn

- 1) Hr. Hans Hendrichsen, død 1587
- 2) Hr. Hans
- 3) Hr. Mads Buck, død 1618.
- 4) Hr. Hans Raunholt. 1639.
- 5) Hr. Morten Andersen Greve 1649.
- 6) Hr. Ole Larsen Boringholm 1669.
- 7) Hr. Thomas Jacobsen Tarnovius, Kaldet 1670
- 8) Hr. Lars Lycke, kaldet 1683
- 9) Hr. Baltzar Bech, kaldet 1685.
- 10) Hr. Ole Sonne, 1696 kaldet.
- 11) Hr. Anthonius Knabe Gregorius Schandorph, kaldet 1718.
- 12) Hr. Jens Buchhaue, kaldet 1736.
- 13) Hr. Hans Grønnegaard - - - 1741

IV Nørre-Herred

1 Til Olsker og Allinge.

- 1) Hr. Ingvar.
- 2) Hr. Sören i 24 Aar. (195)
- 3) Hr. Niels Andersen 26. Aar, død 1635.
- 4) Hr. Ole Larsen 18 Aar.
- 5) Hr. Jens Mortensen 25 Aar, død 1668
- 6) Hr. Jacob Sode, kaldet 1669.
- 7) Hr. Hans Predbiörnsen Langsted.
- 8) Hr. Mag. Sören Schade.
- 9) Hr. Christopher Möller.
- 10) Hr. Hans Mahler.

2. Til Røe-Sogn

- 1) Hr. Peder 16. Aar
- 2) Hr Jens 2 Aar.
- 3) Hr. Sören Larsen 7 Aar.
- 4) Hr. Pder Nielsen Trelleborg 16 Aar.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

- 5) Hr. Jens Olufsen 25 Aar.
- 6) Hr. Peder Jensen Lund 4 Aar., død 1654.
- 7) Hr. Rasmus Olsen Wiborg, 15 Aar. Afsat 1669.
- 8) Hr. Christen Christensen Lind Norvagus.
- 9) Hr. Ole Togsverd.
- 10) Hr. Jens Rasmussen Marcker.
- 11) Hr. Friderich Monrad.

3 Til Clemmensker Sogn.

1. Hr. Jens
2. Hr. Lars Nielsen 40 Aar.
3. Hr. Lars Michelsen 10 Aar.
4. Hr. Hans Hansen, fra Warde i Jylland, 18 Aar, død 1645.
5. Hr. Haagen Johnsen, fra Rønnebye i Blecking, 20 Aar, død 1665
6. Hr. Ole Jensen Aalborg, død 1704
7. Hr. Jörgen Sandbye 22 Aar.
8. Hr. Elias Petersen, Normand, 10 Aar. (196)
9. Hr. Christen Opdal, en Normand, død 1741.
10. Hr. Anders Agerbech.

Til St. Nicolay-Kirke i Rønne.

- 1) Hr. Niels i 29 Aar.
- 2) Hr. Jens 6 Aar.
- 3) Hr. Peder Christensen 30 Aar.
- 4) Hr. Peder Giöngge, alli Petrejus. 29 Aar, i hvis Tid benævnte St. Knuds Kirke blev annecteret, som nogle mener Aar 1606, død 1610
- 5) Hr. Lars Olufsen Bornholm, i 42 Aar, død 1653.
- 6) Hr. Jens Larsen Malmöe, Præst og Provst.
- 7) Hr. Christen Schotving.
- 8) Hr. Mag. Henrich Hiorth, død 1716
- 9) Hr. Hans Poulsen Ancker, død 1740.
- 10) Hr. Peder Rasmussen.
- 11) Hr. Jens Buchhaue.
- 12) Hr. Jens Tanch.

Til Hasle og Ruths-Kirker.

- 1) Hr. Niels Harboe i 32 Aar.
- 2) Hr. Troild 5 Aar.
- 3) Hr. Niels Koster 1 Aar.
- 4) Hr. Morten 24 Aar.
- 5) Hr. Lars I Aar.
- 6) Hr. Mads 1 Aar.
- 7) Hr. Sören, kaldet Blinde, 2. Aar.
- 8) Hr. Sören Juul 3 Aar.

- 9) Hans 11. Aar.
- 10) Hr. Jacob 3 Aar
- 11) Hr. Knud Hansen 32. Aar.
- 12) Hr. Christen Jensen Bierre 29 Aar. (197)
- 13) Hr. Lars Olufsen 1 Aar.
- 14) Michel Olufsen 19 Aar.
- 15) Hr. Jens Hansen Sode, fra Rector i Rønne Skole Præst i 22 Aar død 1654
- 16) Poul Ancher.
- 17) Hr. Hans Ancher.
- 18) Hr. Ole Sonne
- 19) Hr. Börge Poscholan.
- 20) Hr. Lars Randers.

Til Svanicke og St. Ips Sogner.

- 1) Hr. Hans Oluffen, af en Munk en Lutheraner, og dette Steds Præst.
- 2) Hr. Arnold (alii Arvid) Pedersen, Forfatter af Danske Psalmer; vid. Hag. Hans Thomæsens Psalme-Bog, hvor han i Fortalen gjøres til den første Lutherske Præst her, sc. 1529 var Præst i 16. Aar,
- 3) Hr. Mogens Bancke, som paa Vers med hosføiede Noder lod udgaae ale Evangelierne, i 30 Aar.
- 4) Hr. Anthonius, udelagt af Resenio.
- 5) Hr. Niels Jensen Vendelboe, (alii Niels Hansen Væ) i 14 Aar.
- 6) Hr Hans Jörgensen Nestved, (alii Normand) i 21 Aaar.
- 7) Hr. Michel Nielsen Nossebye, i 46 andre 44 Aar, 77 Aar gammel.
- 8) Hr. Bendt Johnsen Bornholm, kaldet 1666 alii 1671.
- 9) Hr. Hans Larsen Klov, kaldet 1681
- 10) Hr. Hans Dominici, kaldet fra Kilstrup i Skaane 1685, død 1706.
- 11) Hr. Niels Friderich Hiorth, fra Rector i Nexøe og Rønne.
- 12) Hr Jacob Nielsen Prah, kaldet hid 1729 død 1752.
- 13) Hr. Christian Valeur. (198)

Til Nexøe og Bolsker Sogn.

- 1) Hr. Ole
- 2) Hr. Niels i 2 Aar.
- 3) Hr. Peder Jensen 27 Aar.
- 4) Hr. Jems Pedersen, fra Provst paa Klosteret i Kiøbenhavn, præst her i 34 Aar, samt Provst paa Landet, død 1654
- 5) Hr. Haagen Berthelsen, død 1666.
- 6) Hr. Ole Svendsen Lemvig, blev 1671 ved Høieste Rettes Dom skilt ved Kaldet.
- 7) Hr. Mag. Claudius Predbiörnsen Langsted Fyhnboe, Vice-Provst paa Øen.
- 8) Hr. Lars Svendsen.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del IV

- 9) Hr. Hans Sonne.
- 10) Hr. Mag Johan Kofoed.
- 11) Hr. Johan Gotfried Dauw.

Til Nexøe og Bolsker Sogn.

- 1) Hr. Michel Sort i 40 Aar.
- 2) Hr. Niels Thögersen 44 Aar.
- 3) Hr. Mortensen Brynck 20 Aar.
- 4) Hr. Diederich Castensen Colding 14 Aar, død 1638.
- 5) Hr. Rasmus Jensen Medelfart 15 Aar. (maaske 13) død 1651.
- 6) Hr. Svend Larsen, død 1654
- 7) Hr. Niels Matthisön Lund.
- 8) Hr Svend Nielsen.
- 9) Hr. Diederich Svendsen Funch.
- 10) Hr. Thue Larsen Lyster.
- 11) Hr. Claus Flyng.
- 12) Hr. Adolph And.
- 13) Hr. Peder Rasmussen. (199)

Til Christiansøe Guarnisons Kirken fra 1684 af:

- 1) Hr. Anders Aalborg, fra Capellan i Rønne, død 1709
- 2) Hr. Clemen Funck, forflyttet 1515.
- 3) Hr. Bagge Brandt, død 1729.
- 4) Thomas From, fra Capellan i Rønne, hidkaldet 1730.

Nu giver jeg mig til Landets Historiske Beskrivelse, som herpaa følger:

Fortsætter i del 5